

Türkiye’de Girişimciliğin Gelişimini Etkileyen Yapısal Etmenler Üzerine Bir Değerlendirme*

Hande ŞAHİN**

Sevgi PALTA***

ÖZ

Günümüzde, girişimcilik oldukça önemli bir alan haline gelmiştir. Bu durumun en temel nedeni, 1980 sonrası yaşanan neo liberal dönüşümdür. Türkiye’de de girişimcilik desteklenen bir alandır. Ancak desteklere rağmen dünya ortalamasının altında kalmaktadır. Bu durumun yapısal olarak analiz edilmesi, geliştirilecek politikalar açısından önemlidir. Çalışmanın amacı Türkiye’de girişimciliği etkileyen yapısal etmenleri analiz etmektir. Etmenler, demografik, kültürel ve çevresel olarak gruplandırılmıştır. Türkiye’de girişimciliğin gelişimini etkileyecek tarihsel miras da sorgulanmıştır. Günümüzdeki girişimciliğin gelişimi ile ilgili yaşanan sınırlılıkların birçoğunun arkasında ekonomik, kültürel ve demografik etmenlerin bir arada olduğu girift bir yapı olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, Türkiye, Çevresel, Kültürel, Demografik, Etmen
JEL Sınıflandırması: j0, j1

An Evaluation on the Structural Factors Affecting the Development of Entrepreneurship in Turkey

ABSTRACT

Today, entrepreneurship has become a very important area. This is the main reason for this situation is the neo-liberal transformation. The area is also supported entrepreneurship in Turkey. However, despite the supports, it remains below the world average. Structural analysis of this situation is important for the policies to be developed. The aim of this study is to analyze the structural factors that affect entrepreneurship in Turkey. Historical heritage will affect the development of entrepreneurship in Turkey has also been questioned. It has been observed that there is an intricate structure behind many of the limitations experienced in the development of today's entrepreneurship, where economic, cultural and demographic factors coexist.

Key Words: Entrepreneurship, Turkey, environmental, cultural, demographic, factors
JEL Classification: J0, J1

GİRİŞ

Girişimciliğin tarihi dünyada oldukça eskidir. Avcılıktan, tarımsal üretime geçiş girişimcilik için ilk adım olmuştur. Maden devrine geçiş ve ilk iş yerleri ile ticari hayat başlamış, şehir devletlerinin kurulması ile ticaret yaygınlık kazanmıştır (Mc Larty, 2005: 223). Şehirlerarası ticareti farklı kıtalarda yapan Fenikeliler, ilk

* Makale, Sevgi Palta'nın Bireysel, Kültürel, Çevresel Faktörlerin Girişimcilik Niyetine Etkisi adlı tezinin genişletilmiş ve yeniden düzenlenmiş haline dayanmaktadır.

** Doç.Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, handecelik82@yahoo.com, ORCID Bilgisi: 0000-0001-7407-7068

*** Manisa Celal Bayar Üniversitesi İşletme Bölümü Yüksek Lisans Programı Mezunu, ORCID Bilgisi: 0000-0001-9157-5325

çağ dönemlerinde Trablus, Sayda, Sur ve Kartaca ön Asya bölgeleri ve Akdeniz bölgeleri arasında ticaret yapmışlardır (Demirez, 2006: 1). Antik Yunan’da ise girişimcilik, ticaret yapma olarak kabul edilmekte ve erdemli bir meslek olarak görülmemekte bu yüzden de tarımsal üretime ağırlık verilip, ticaret yabancılara yaptırılmaktadır (Hisrich et al. 1998: 6). Roma İmparatorluğu döneminde market ekonomisi alanında pek çok girişim yapılmış, şehirleşme girişimciliği sayesinde büyük bir güç elde edilmiştir (Kabaş, 2007: 3). Ortaçağa gelindiğinde Avrupa’da kale, kilise, kamu binası gibi yapıtların yaygın yapımı, inşaat sektörünü önemli bir girişim alanı haline getirmiştir. Merkantilist dönemde ise Avrupa’da özel sektör girişimciliğinin önu açılmış, uluslararası ticaret yoğun şekilde desteklenmiştir (Özgüven, 1992: 30). Sanayi devrimi sonrasında bilim alanındaki gelişmelerden yararlanılarak yapılan girişimler ve üretim, geçmiş dönemlerden çok fazla oranda girişimcilik faaliyetinin yapılmasına imkân sağlamıştır (Özakupınar, 1999: 88). 15-19. yüzyılları arasında Avrupa’da, genel politika ekonomik gücü kullanarak devleti güçlendirmek üzerine yapılandırılmıştır. Bu dönemde ticaret yapan girişimciler, güçlenerek siyasi alanda kazandıkları haklarla ticari alanda daha uygun koşulları oluşturmuş, sistemleri değiştirerek teknik gelişmeleri hızlandırmışlardır (Çelik ve Dağ, 20: 51). 18. yüzyılda sanayi devriminin gelişmesiyle birlikte bireysel faaliyetlere ve girişimciliğe daha fazla önem verilmiş, 19. yüzyılın ortalarına kadar etkisini sürdüren Klasik İktisat Teorisinin temel kabulü “teşebbüs serbestisi” ile bireylerin istediği üretim kolunda iş yapmalarının önu açılmış devletin piyasaya müdahalesi oldukça kısıtlanmıştır (Aşkın vd., 2011: 60). Sermayenin birikiminin giderek artması, uluslararası ticaretin yaygınlaşması, teknolojik gelişmeler ve tüm bu gelişmelerin siyaset dâhil olmak üzere farklı alanlarda kendini hissettirmesi, Neo klasik dönemin (1830-1930) başlamasına neden olmuştur (Cogürcü, 2016: 73). 1929 yılında Amerika’da başlayan ve tüm dünyaya yayılan ekonomik bunalım, dünya çapında uluslararası ticaretin azalmasına ve işsizliğin büyük oranda artmasına, girişimciliğin süreçten oldukça olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Süreci Birinci Dünya Savaşı ve onun ekonomik etkileri benzer şekilde etkilemiştir (Hepaktan ve Çınar, 2011: 155). Keynesyen politikalar, içine girilen çıkmazlar için çıkış olarak görülmüştür. Devletler, ekonomik hedefler koymaya ve eksiklik gördüğü yerde yatırımcı, tüccar, sanayici gibi davranmaya başlamıştır. Savaşın ve krizlerin yarattığı yıkımı tamir edebilmek için 44 ülkenin bir araya gelerek yeni bir düzen oluşturduğu Bretton Woods Sistemini kurmuşlardır. Sistem sayesinde 1945-1973 yılları arasında “altın çağ” olarak adlandırılan kapitalizm tarihindeki en büyük büyüme oranları yaşanmıştır (Çelik ve Dağ, 20: 60). Ancak 1970’lere gelindiğinde görece tüm sınıfların refahına dayalı sistem, fordizmin ve kitlesel üretimin de sınırlılıkları ile çıkmaza girmiştir. Kitlesel üretim, kitlesel istihdam da dahil olmak üzere eski sisteme dahi birçok şeyin yeniden revize edilmesi yeni dünya düzeni için şart olarak görülmüştür. Bu nokta, tüm iktisat tarihi içinde özel teşebbüs ve girişimcilik adına en önemli kırılmanın yaşandığı neo liberal dönemin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Kitlesel üretimin yerini her tür esneklik uygulaması almış, küçük işletmeler, yaygınlaşmaya başlamıştır. Ekonomik dalgalanmalar ve kitlesel üretimin parçalanması karşında artan işsizlik oranları için, Işık (2011:149)’a göre

makroekonomik çözüm bulunamaması girişimciliğin çözüm olarak görülmesi ve bir hayatta kalma stratejisi olarak tarihte yerini alması ile sonuçlanmıştır. 21. Yüzyıla gelindiğinde ise bilgi toplumunun ve teknolojik gelişmelerin etkin hale gelmesi dünyada, yeni iş kollarının ve istihdam alanlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Çetindamar, 2002: 35). Tüm bu gelişmeler, girişimciliğin tüm dünyada önemli bir alan haline gelmesine neden olmuştur. Kuşkusuz ki tüm bu gelişmelerin her ülkeyi benzer şekilde etkilemesi düşünülemez. Süreçten ve gelişmelerden ülkelerin etkilenmesi, kendi özgün dinamikleri ve sosyo-ekonomik mirasları çerçevesinde olmuştur. Türkiye’de girişimciliğin gelişimi ve bu süreci etkileyen etmenler de bu çerçevede ele alınmalıdır. Türkiye’de girişimciliğin gelişmesinin bağlamını belirleyecek ve bundan sonraki girişimcilik faaliyetlerine yön verecek olan dinamikler ancak kendi bağlamları içinde bir anlam ifade etmektedir. Bu sebepten ötürü hazırlanmış olan bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de girişimciliğin gelişmesi için etkili olabilecek etmenlerin sosyo ekonomik ve tarihsel bir değerlendirmesini yaparak, bu yönde sahip olunan sınırlılıkları ortaya koymak ve güçlendirilmesi gereken alanların bir analizini yapmaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışma öncelikli olarak girişimciliğin Türkiye’deki gelişim seyrini ele almış, sonrasında ise girişimciliği etkileyen etmeler demografik, kültürel ve çevresel olmak üzere üç temel alan üzerinden analiz edilmiştir. Çalışmanın tarihsel bağlamı ve mevcut toplumsal yapıyı odağa koyduğu yöntemiyle girişimcilik literatürüne teorik katkı sağlanması amaçlanmıştır.

I. TÜRKİYE’DE GİRİŞİMCİLİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Girişimciliğin, Anadolu topraklarındaki tarihi, tahıl ticareti yapan Asurlu tüccarlara kadar gider. Sonraki yıllarda Roma İmparatorluğu, Kuzey Afrika, Akdeniz ve Karadeniz’de koloniler kurmuş, ticaretten büyük kazanımlar sağlamıştır (Ercan ve Gökdeniz, 2009: 64). Anadolu’nun ticaret yolları üzerinde olması, her daim girişimcilik faaliyetlerinin olması için gerekli olan alt yapıyı sağlamış, Çin’den Avrupa’ya kadar uzanan İpek ve Baharat yolları, kültürel yaşamdan ve bölgesel savaşlara kadar birçok şeyi etkilemiştir (Gümüsoğlu ve Karaöz, 2014: 102).

Osmanlı Döneminde ise tımar sisteminin varlığı, özel mülkiyetin olmayışı, devlet gelirlerinin tarım ve askeri ganimetlerden sağlanması, dini inanışın az ile yetinme öğretisine dayanması gibi sebeplerle sanayileşme ve kapitalizm, batıdaki ile paralel gelişmemiştir. Buna karşın Gümüsoğlu ve Karaöz (2014: 103)’ün belirttiği üzere Osmanlı İmparatorluğu genişlemeci politikası sonucu elde ettiği toprakların, doğu batı ticaret yollarının üzerinde bulunması, ticaretin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. 16. yüzyıldan itibaren ucuz ve çeşitli tüketim malları, pazarlamak devletin resmi ekonomisi haline gelmiştir. Ancak kanaatkâr yetinme felsefesi, padişah ve devlet görevlileri dışındakilerin birikim yapması yönündeki yasak, pazar saatlerinden dükkân sayılarına kadar tüm ekonomik faaliyetlerde lonca ve devletin müdahalesi hem piyasa mekanizmasının oluşmasını hem de girişimci-kapitalist sınıfın oluşmasını oldukça sınırlandırmıştır. Müsadere sistemi ile özel mülkiyete ve bireysel servete getirilen sınırlamalar da girişimcilik önündeki engeller olmuştur (Doğru, 2008: 77).

Avrupa 18. yüzyıldaki Sanayi Devrimi deneyimini yaşarken benzer gelişmeler, Osmanlı’da yaşanmamış, II. Meşrutiyet Dönemi’nde ekonomik kalkınma için Milli İktisat çerçevesinde milli burjuva yaratma çabalarına kadar batılı anlamda burjuva sınıfı yaratma girişi olamamıştır (Gümüšoğlu ve Karaöz, 2014: 103). I ve II. Dünya Savaşları ve sonrasında devralınan ekonomik miras, savaş ekonomisinin etkisi altında uygulanmak zorunda kalınan devletçi politikalar ise uzun yıllar girişimci faaliyette bulunacak bir burjuva sınıfının gelişmesinde sınırlayıcı etkide bulunmuştur. Cumhuriyet kurulduktan sonra bu yönde girişimler hızla başlamıştır. İzmir İktisat Kongresi bu çerçevede değerlendirilebilir. Benzer şekilde 1927 yılında çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu ile sanayi yatırımı yapmak isteyen ancak hem mali hem de bilgi açısından yetersiz olan girişimcilerin desteklenmesinin hedeflenmesi de bu anlamda anlamlı bir örnektir. 1950- 1970 arası döneme gelindiğinde ise sanayileşmenin özel sektöre doğru kayması hedeflenmiş, bu amaç doğrultusunda Sınai Bankasının kurulması da dahil olmak üzere birçok destekleyici girişimde bulunulmuştur. Aşkın (2011:66)’a göre teşvik politikası ticaret ve tarımdan sanayiye geçiş sürecini hızlandırmış, iş yaşamına atılanların sayısında bir artışa neden olmuştur. 1970’ler de yüksek eğitilmiş, mevcut mal üretimini ileriye taşıyarak katma değer yaratmayı hedefleyen girişimcilerin sayısı artmıştır. Ancak Kıbrıs Harekâtı ve sonrasında yaşanan ambargo, süreci gene sekteye uğratmıştır.

Kuşkusuz ki Türkiye’de girişimciliğin desteklenmesi ve önünün açılması adına en büyük adımlar, 1980 sonrasında atılmıştır. 24 Ocak kararları ile başlayan süreçte, yapısal uyum politikaları çerçevesinde serbest piyasa ekonomisine geçilmiş, özel teşebbüsün ve işletmelerin, ihracata yönelik girişimciliğin desteklenmesi temel hedef haline gelmiştir. 1980 sonrasında girişimcilik, devletin küçülmesi ve özelleştirmeler karşısında hem önemli bir istihdam alanı hem de işsizlik, yoksulluk ve kadın istihdamı açısından önemli bir hayatta kalma stratejisi haline gelmiştir. 1990’larla birlikte girişimcilik artık Türkiye’de KOSGEB teşvikleri, girişimci fonları, üniversite girişimci iş birlikleri, banka kredileri ile desteklenen bir alan haline gelmiştir (Sallan Gül ve Altındal, 2016: 1364). Üniversiteler de dahil olmak üzere birçok eğitim kuruluşunda girişimcilik dersi verilmektedir. Ancak tüm bu desteklere, teşviklere rağmen girişimcilik oranları, Türkiye’de istenilen oranlara ulaşmamaktadır. Bu durum, çalışmanın temel problemi olan soruyu akla getirmektedir. Tüm bu destek, teşvik ve resmi düzenlemelere rağmen Türkiye’de girişimciliğin arzu edilen rakamlara ulaşamamasının nedenleri nelerdir? Bu noktada Türkiye’nin özgül koşullarının analiz edilmesi ve sınırlayıcı etmenlerin ortaya konması, bu noktada geliştirilecek olan sosyal politikalar açısından oldukça önemlidir.

II. TÜRKİYE’DE GİRİŞİMCİLİĞİN GELİŞİMİNİ ETKİLEYEN YAPISAL ETMENLER

A. Türkiye’de Mevcut Olan Demografik Yapının Girişimciliğin Gelişimi Üzerine Etkisi

Bir ülkede girişimciliğin gelişim seyrinin anlaşılması, yapısal bir çözümleme ile mümkün olabilir. Toplumsal yapı ise ekonomik, kültürel, çevresel

demografik birçok ögenin bir aradalığından oluşur. Türkiye’de girişimciliğin gelişimini doğrudan etkileyebilecek yapısal etmenler içinde kuşkusuz ki işgücünün niteliğini ve potansiyelini ortaya koyması açısından demografik etmenler önemli bir yere sahiptir. Çalışmanın bu bölümünde, Türk toplum yapısını oluşturan ve işgücünün temel niteliklerini ortaya koyması açısından yaş, cinsiyet ve eğitim gibi demografik değişkenler birlikte analiz edilecektir.

Türkiye’de girişimciliği etkilemesi beklenen demografik etmenler içinde yaş faktörü oldukça önemli bir yere sahiptir çünkü Türkiye dünyada önemli bir genç nüfusa sahip nadir ülkelerden biridir. Bu durum, “Demografik bir fırsat penceresi” olarak görülebilir. Özellikle genç işsizliğin, genel işsizlik içindeki oranı içindeki payı düşünüldüğünde, bu potansiyelin aktive edilmesi, ya da ileride yaşanabilecek ekonomik ve sosyal problemlerin çözümü için girişimciliğin bir strateji olarak kullanılması önemli görülmektedir. 2014 yılında Küresel Girişimcilik Monitörü (GEM, 2014) raporuna göre; Türkiye’de 2013 yılı içerisinde 18-64 yaşları arasındaki nüfusun %38,63’ü, 6 ay içerisinde yeni bir işe başlayabilecek durumdadır. Rapor, girişimcilik konusunda genç nüfusun taşıdığı potansiyeli ortaya koyması açısından önem arz etmektedir. TUIK (2020) nüfus projeksiyon verilerine göre çalışabilecek olan 15-64 yaş grubundaki nüfusun oranı, 2007 yılında yüzde 66,5 iken 2019 yılında yüzde 67,8’e yükselmiştir.

Türkiye’de her geçen gün genç nüfusun girişimcilik adına sahip olduğu potansiyelin farkına varılmakta, genç girişimciliği destekler nitelikte programlar ve hibeler geliştirmektedir. Girişimcilik Destek Programı ile genç girişimcilere 50.000 liralık hibe verilmesi, TOBB Genç Girişimciler Kurulu, Genç Girişim Yönetişim Derneği (GGYD), Genç Girişimciler Merkezi (GGM), Avrasya Genç Girişimciler Derneği (AVGİD) gibi sivil toplum kuruluşları bu çerçevede değerlendirilebilir (Aracıoğlu vd., 2016: 47). Genç girişimcileri destekleyecek programların daha da artırılması, mevcut potansiyelin işler hale getirilebilmesi açısından oldukça önemlidir.

Türkiye’de girişimcilik konusunda ele alınması gereken bireysel etmenler içinde cinsiyet faktörü, üzerinde önemle durulması gereken değişkenlerden biridir. Türkiye’de kadın istihdamı, toplam işgücü oranları içinde oldukça düşük seyretmektedir. Benzer şekilde kadın girişimcilik oranları da oldukça gerilerdedir. TUIK Girişimcilik (2017) Girişimcilik Verilerine göre, kadın girişimcilik oranı 2015’de %8’dir. TUIK (2019) raporuna göre ise Türkiye genelindeki işveren konumundaki kadın girişimcilerin oranını %8, erkek girişimciler ise %92’dir. Buna karşın Crunchbase’in 2017 yılındaki raporuna göre tüm dünyada start-up ekosisteminde kadın girişimcilerin oranı yaklaşık %17’dir. Oysa ki kadınların eğitim de dahil olmak üzere ekonomik, kültürel ve sosyal sermayelerindeki sınırlılıklar düşünüldüğünde girişimcilik, Türkiye’de kadınlar için önemli bir istihdam alanı olabilir. Kadın girişimciliğinin desteklenmesi, hem genel refah durumunu artırıcı bir etki de bulunabilir hem de yoksullukla mücadelede bir hayatta kalma stratejisi sağlayabilir. Bu durum da Türkiye özelinde giderek fark edilen ve üzerine yoğunlaşılacak bir alan haline gelmektedir. KSSGM, KOSGEB ve TESK ve özel bankaların kredi destekleri, Çok Amaçlı Toplum Merkezleri

(ÇATOM), Girişimci Destekleme Merkezleri (GİDEM), Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV), Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER), Kadın Dayanışma Vakfı (KADAV), Kadın Merkezi (KA-MER) gibi sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri, kadın girişimciliğini artırıcı niteliktedir. Kadın girişimciliğin, literatür içinde de önemli bir çalışma alanı haline gelmektedir. Ancak tüm bunlara rağmen kadın girişimciliğinin oranları dünya ortalamasının gerisindedir. Bu durum, sosyo-kültürel birçok faktörün gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu durum, toplumsal cinsiyeti temel alan sosyal politikaların yeniden düzenlenmesini zorunlu kılmaktadır. Kuşkusuz ki bu alanlardan en önemlisi kadınların, örgün eğitimin her basamağına erişimini artırabilmektir.

Türkiye’de kadınların eğitim seviyesi düşüktür ve bu durum hem girişimcilik faaliyetlerinin hem de toplumsal genel refahın artması önünde sınırlayıcı etmenlerin en başındadır. Kadınlar özelinde ise oldukça sınırlı bir kültürel sermaye demektir. Bu durum, kadınların sahip olabilecekleri ve ekonomik sosyal her türlü sermaye biçimini sınırlandırıcı etkide bulunmaktadır. Hane halkı işgücü araştırması (2015)’in sonuçlarına göre okuma yazma bilmeyen kadın nüfus oranı, erkeklerden beş kat daha fazladır. Lise mezunları içinde kadınların oranı %15,6’dır. Yüksek öğretim mezunu olan toplam nüfus içinde ise kadınların oranı %13,1’dir. Kadın istihdamına bakıldığında oransal olarak çalışabilecek durumda olan kadınların sadece üçte biri çalışmaktadır. Türkiye’de kadınlar ağırlıklı olarak ücretsiz aile işçisi olarak veya hizmet sektöründe çalışmaktadırlar. Bunun yanı sıra Türkiye’de kadınlar için evlilik yaşı da düşüktür. Türkiye’de kadınların öncelikli görevleri annelik ve eş olmak olarak kabul edilmektedir. Kadınlar da bu doğrultuda sosyalize edilmektedirler. Türk toplum yapısının ataerkil ve gelenekselliği, erkeğin çalışmasını öncelikli olarak görürken, kadınların çalışmasını evdeki işlerini aksatmamasına bağlar (Erkek ve Karagöz, 2009: 16). Türkiye’de ortalama kadın girişimci profili, bu durumu destekler niteliktedir. Bu durumun içselleştirilmesi kadınlarda 20’li yaşlarda evlilik ve özel alanla sınırlı bir yaşamla sonuçlanmaktadır. Eğitim ve ekonomik olarak sınırlı sermayeye sahip olan kadın girişimciler içinse özel alandan kamusal alana geçiş hem maddi hem de manevi anlamda mücadele verilmesi gereken bir sürece dönüşmektedir. Öyle ki Türkiye’de kadın girişimciliği, büyük oranda aileye ek gelir sağlama zorunluluğu gibi itici nedenler üzerinden ilerlemektedir. Özar (2005:8)’e göre kadınların Türkiye’de cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmaları, kendilerini geliştirmelerine engel olmakta ve dolayısıyla ekonomik yaşama ev dışında aktif olarak katılmalarını sınırlamaktadır. (Özar, 2005:8). Kadının özel alanla sınırlı olan yaşamına kültürel, ekonomik ve maddi sermaye yetersizliği de eklenince kadınlar girişimcilik için gerekli olan alt yapı, sermaye, bürokratik desteklere nasıl ulaşacakları konusunda son derece yalnız ve çekinik kalmaktadırlar. Bu konuda kadın girişimciliğini sınırlandıran diğer önemli etmen de kadınların bu dar yaşam içinde kendilerine modaratörlük edecek diğer kadınlara ulaşamamaları, onlarla etkileşime girememeleridir. TUIK (2020) verilerine göre Türkiye’de mevcut nüfusun %49,8 ‘ini oluşturan kadınların sahip oldukları sermaye türlerini destekleyici politikaların geliştirilmemesi ve kadınların

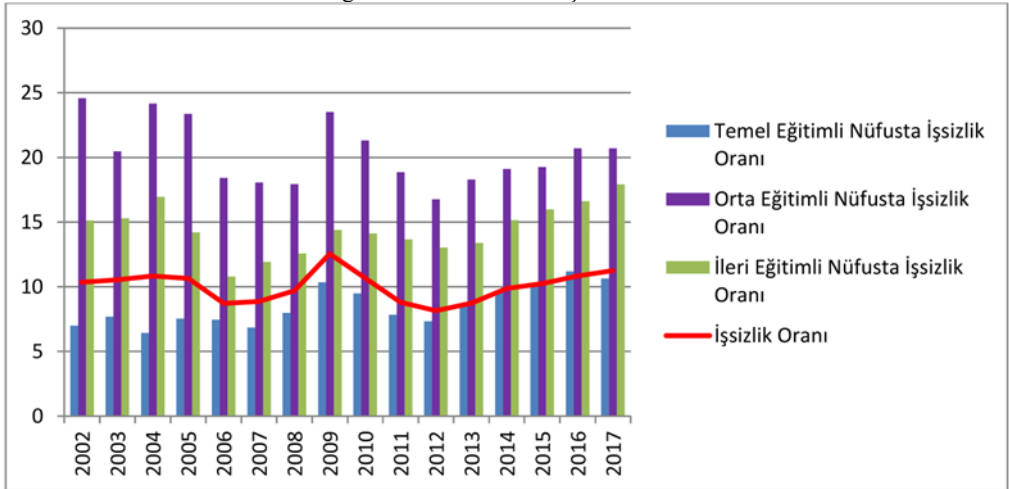
işgücü piyasalarına aktif olarak girmelerinin yeteri kadar sağlanamaması, Türkiye’de girişimciliğin gelişimi önündeki önemli engellerden biridir.

Türkiye’de girişimciliğin gelişimini doğrudan etkileyebilecek etmenlerden biri de bireylerin sahip oldukları eğitim seviyesidir. Ülke genelinde mevcut nüfusun eğitim seviyesi, girişimcilik de dahil olmak üzere genel refah ve gelişmişlik düzeyi üzerinde doğrudan belirleyici olacaktır. Türkiye’de eğitim sisteminin yapısı ve girişimcilikle olan ilişkisi, çevresel etmenler içinde yapısı itibariyle sorgulanmıştır. Bu bölümde ise nüfusun eğitim seviyesine ve cinsiyete dayalı olarak eğitim düzeylerine bakılmıştır.

TUİK verilerine göre 2018 yılı itibariyle 25 yaşından büyük olup okuma yazma bilmeyen kesim toplam nüfusun %4,8’ini oluşturmaktadır. Bu oran kadınlar içinde %8, erkekleri içinde %1,5’tir. Veriler ışığında Türkiye’de okuma yazma bilmeyen bir kesimin hala var olduğu söylenebilir. 25 yaşından büyük olup yüksek okul bitirmiş olanlar toplam nüfusun %16,7’sini oluşturmaktadır. Toplam erkek nüfusunun %18,9’si, kadın nüfusunun %14,5’i yüksek okul mezunudur. (TUİK, 2019). Türkiye’de eğitim ve istihdam arasında bir ilişkinin var olup olmadığı girişimcilik açısından da önem arz etmektedir.

Türkiye’de 15 yaş üzerindeki nüfus içinde istihdam edilenlerin oranı %47,1’dir. Bu oran, kadınlar için %28,9, erkekler için %65,6’dır. Eğitim düzeyine göre işsizlik oranları girişimcilik potansiyelinin değerlendirilmesinde önemli göstergelerden biridir. TUİK (2017) verileri temel alınarak hazırlanmış olan Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Oranları adlı grafiğe göre orta düzey eğitilmiş olarak tanımlanan lise ve ön lisans mezunlarını içeren grup %25 ile %20 arasında değişen en yüksek işsizlik oranlarına sahiptir. 2017 yılında ilkökul ve ortaokul düzeyini kapsayan temel eğitilmiş grup %10,6 oranındadır (Etçi ve Karagöl, 2019: 71).

Tablo.1 Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Oranları

Kaynak: Etçi ve Karagöl, 2019: 71.

Lisans ve lisansüstü grupları içeren ileri düzey eğitilmiş grubun işsizlik oranları yıllara göre oldukça değişiklik göstermekle birlikte 2012’den sonra sürekli artma eğilimi göstermektedir. 2017’de %17,9 oranına sahip olan ileri düzey

eğitilmiş işsiz nüfus, girişimcilik potansiyelinin en yüksek olduğu grup olarak kabul edilebilir. İleri düzey eğitim almış bireyler, girişimcilik eğitimlerinde de kolay öğrenir ve hızlı harekete geçerler. Vizyon belirleme konusunda yeterince bilgi ve beceri birikimine sahiptirler. Bu nedenler, bu gurubu girişimcilik potansiyeli açısından değerli kılmaktadır (Etçi ve Karagöl, 2019: 71). Türkiye’de demografik olarak girişimcilik için önemli bir potansiyel vardır bu potansiyelin harekete geçirilmesi ise eğitim seviyesinin hem kadın hem erkekler için yükseltilmesine ve bu grupların sosyal politikalarla desteklenmesine bağlıdır.

B. Türkiye’de Girişimciliği Etkileyen Kültürel Etmenler

R Toplumların sahip oldukları kültürel miras, girişimciliğin gelişimi için gerekli olan bağlamı şekillendirdiğinden konu açısından oldukça önemlidir. Bu yüzden de kültüre dair pek çok etmen girişimciliğin gelişim seyrinde doğrudan etkili olacaktır. Her toplum kendi özgün koşulları ile ilişkili olarak bir sonraki döneme bir sosyo kültürel ve ekonomik bir miras bırakır. Sonraki dönemlerde gelişen iktisadi, toplumsal ve kültürel yapılanmalar bu miras üzerine inşa olur. Güncel gelişmeler ve toplumda mevcut olan diğer faktörler ise girişimciliğin gelişmesine ya da daha sınırlı bir şekilde gelişmesine imkân sunacaktır. Bozkurt (2012:238)’in da vurguladığı üzere Türkiye’de girişimcilik ruhu mevcuttur ancak bir takım yapısal ve kültürel unsurlar, bu ruhu sınırlandırmaktadır. Ayrıca Türkiye’de sosyal ve kültürel çevrenin homojen bir yapı arz etmemesi, risk sermayesi girişiminin belli bölgelerde ve sınırlı şekilde gerçekleşmesine sebep olmaktadır (Açma, 2007: 9). Girişimcilik, Osmanlı’nın son dönemleri itibariyle yoğunluk kazanarak tanınmaya başlanmış, Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren özellikle devlet teşviki ile desteklenmiştir. Buna karşın girişimciliğin Türkiye’de itibar kaybetmesine yol açan olaylar gelişmeler de yaşanmıştır (Güney ve Çetin, 2003: 204).

Türkiye’de girişimcilik ve kültür arasındaki ilişkiyi inceleyen pek çok çalışma bulunmaktadır. Durak (2011:209) yılında Kayseri ilinde yapmış olduğu çalışmada kültürel mirasın, devlet politikalarının, eğitim sisteminin ve finans piyasalarının girişimcilik davranışını etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Alparslan ve arkadaşlarının (2017)’de bireylerin girişimcilik eğilimlerinde girişimcilik eğitimin mi yoksa kültürün mü daha baskın olduğunu araştırdıkları çalışmalarında, bireyin içinde yetiştiği kültürün, bireyin girişimci eğilimlerini harekete geçiren ya da harekete geçmekten alı koyan bir etkiye sahip olduğu yönünde bulgulara ulaşımlardır. Toplumun değer yargıları hangi yönde baskın ise girişimcilik de o yönde tutum, niyet ve eylemlerle sonuçlanmakta ve şekillenmektedir.

Türkiye’de girişimciliğe kültür arasındaki ilişkiyi inceleyen bir diğer araştırma da Ersoy’un (2010) çalışmasıdır. Ersoy’un (2010: 75) bulgularına göre girişimcilerin tercihlerini kültürel çevreleri etkilemektedir. Araştırmaya göre taşradaki dini ve sosyal yapının kentsel alanlara göre daha güçlü olması bireylerin girişimcilik tercihlerine farklı açılardan etki etmektedir. Bulgulara göre kır kökenli bireylerin yarıdan fazlası girişimcilik aşamasında dini inançlarından önemli ölçüde etkilenmektedir. Buna karşın kent kökenlilerde girişim aşamasında çevrenin ve dini inançların etkisi çok daha azdır.

Eryılmaz (2019), Türkiye’de kültürün girişimcilik niyeti üzerine olan çalışmasında Şeşen (2010) tarafından Türkçe ’ye uyarlanan kültürel değerler ölçeği kapsamında kültürü, güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma, toplulukçuluk, erillik olmak üzere dört alt boyutu ele almıştır. Çalışmasında, kültürel değerlerden toplulukçuluk, güç mesafesi ve erillik alt boyutları ile girişimcilik arasında pozitif ilişki olduğu, belirsizlikten kaçınma alt boyutu ile ise negatif ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. GEM (2016)’nın sonuçları da kültür ve girişimcilik arasındaki ilişkiyi desteklemektedir. Rapora göre Türkiye’nin kültürel yapısının bazı öğeleri girişimciliği desteklemekte bazıları ise sınırlandırıcı etkide bulunmaktadır. Girişimciliğin köşe dönme gibi algılanması, devletçi düşünce yapısının getirdiği bireyin geçiminin devletin sorumluluğunda olduğu yönündeki inanç, rekabetin kötü olduğu yönündeki yanılı, risk alma eğiliminin düşük olması, iş birliği konusundaki toplumsal değerlerin az gelişmiş olması gibi faktörler Türkiye’de girişimciliği sınırlandırıcı etkide bulunmaktadır (Öztürk, 2016). Hazırlanmış olan bu çalışmada kültür ve girişimcilik ilişkisi, Hofstede ‘nin *güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma, baskın değer, bireycilik/toplulukçuluk* alt boyutları üzerinden ele alınmıştır.

Güç mesafesi alt boyutu ve girişimcilik arasında anlamlı bir ilişkinin var olduğu yönünde teoriler ve çalışmalar bulunmaktadır. Hofsted, Türk toplumunu yüksek güç kategorisindeki ülkeler içinde kabul eder. Japonya %70 oranı ile yüksek güç mesafesine girerken, Türkiye’de bu oran %39’dur. Buna karşın Amerika’da ve girişimciliğin yüksek olduğu Kanada, Hollanda, İngiltere gibi benzer ülkelerde bu oran %20 civarındadır (Emre, 2007: 110). Güç mesafesinin, girişimcilik niyetini negatif yönde etkilediği söylenebilir.

Türkiye’de güç mesafesinin kökleri, Osmanlıdaki mutlakiyetçi yapıya kadar götürülebilir. Siyasal yapının merkeziyetçi olması, tek elden güçlü bir yönetimin hâkim olması, ekonomik yapının da bu yönde şekillenmesine neden olmuştur. Tımar sistemi bu durumun en anlamlı örneğidir. Özel mülkiyete izin verilmemesi, batıdan farklı olarak kapitalizmin ve burjuva sınıfının gelişimini sınırlandırıcı etkide bulunmuştur.

Akhter ve Sumi (2014)’e göre merkeziyetçilik ve devletçi anlayışla ilişkili olarak, Türk kültürünün ataerkil ve biat temelli yapısı, bireyciliğin gelişimini baskılamaktadır. Bu durumun ekonomiye yansması ise bireysel teşebbüsün geç gelişmesi şeklinde olmuştur. Tüm bunların dışında Osmanlı’da da devlet arz değil talep yönlüdür. Ahilik ve lonca teşkilatı da özel teşebbüsün gelişmesinden çok halkın ihtiyaçlarının karşılanması üzerine kuruludur (Kalaycıoğlu, 2016: 3).

Merkeziyetçi ve sosyal refaha dayalı devlet anlayışı, İslamiyet’in etkisi, Osmanlı’da girişimci bir sınıfın ortaya çıkmasını sınırlandırmıştır. Osmanlı’dan aktarılan bu miras ise, yerleşik kültürel değerler ve inançlar ile birleşince Türkiye’de girişimci bir sınıfın ortaya çıkmasını uzun dönemler boyunca sınırlandırılmıştır. Bu etki, 1930’lu yılların koşullarının yarattığı zorunluluk ve devletin teşvik edici uygulamaları ile görece kırılmıştır, Türkiye’de girişimcilik, dönemin sınırlı koşulları çerçevesinde önem kazanmaya başlamıştır (Candan, 2011: 161). Tüm bu gelişmelere rağmen 1980’ler sonuna kadar bireysel teşebbüste bulunacak bir burjuva sınıftan tam anlamıyla bahsetmek oldukça güçtür.

Belirsizlikten kaçınma alt boyutu ve girişimcilik arasındaki bağa bakıldığında ise, öncelikli olarak kavramın tanımı ile başlanabilir. Belirsizlikten kaçınma belirsiz durumlar karşısında tepki verebilme yeteneğidir (Erdem, 2001:44). Hofstede (1980:187; 1983:61),’a göre belirsizlikten kaçınma seviyeleri düşük olan kültürlerde, gündelik yaşamdaki belirsizlik katlanılabilir bir düzeydedir, stres ve tutuculuk seviyesi düşüktür, üst benlik görece daha zayıftır. Belirsizlikten kaçınma seviyeleri yüksek olan kültürlerde ise, belirsizlik sürekli kaçınılan bir durumdur, bireylerin stres ve endişe seviyeleri yüksektir. Bu durum ise her tür faaliyette daha tutucu olunmasına, yazılı kurallara çok daha bağlı olunmasına neden olmaktadır. Buna karşın girişimcilik faaliyetinin temeli risk alma üzerine kuruludur. Piyasa içindeki boşlukları görüp, risk alıp bu alanlara yatırım yapabilmek üzerine kurulu olan girişimciliğin belirsizlikten kaçınma eğiliminin yüksek olduğu bir yapı içinde güçlü olması beklenemez. Hofstede (1980) çalışmasında, Türk kültürünün de “belirsizlikten kaçınma” seviyesinin yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Hofstede (1980)’in çalışmasına paralellik gösterecek çalışmalar bulunmaktadır. Ülgen (2017) ve arkadaşlarının kadın girişimcilerde belirsizlikten kaçınma üzerine yapmış olduğu çalışma, Okutan (2014) kültürün girişimcilik üzerindeki etkisi üzerine hazırlanmış olduğu çalışmalar bu alanda yapılmış alan çalışmalarından birkaçıdır.

Kültür ve girişimcilik arasındaki bağ toplumdaki baskın değerlerin eril mi dişi mi ağırlıkta olduğu ile de ilişkilendirilerek açıklanabilir. Hofstede (1983)’e göre eril kültürlerde erkekliğe özgü özellikler daha ağır basmaktadır ve Türkiye de İran, Fransa, İspanya, Portekiz gibi ülkelerle birlikte dişilik değerlerinin yüksek seviyede olduğu grupta yer almaktadır.

Erillığın baskın olduğu toplumlarda, başarı, paraya ve diğer hâkim değerlere sahip olma önemlidir. Atılganlık, para kazanmaya önem verme, materyalist eğilimler egemendir. Dişil kültürün göstergelerin de insana ve ilişkilere önem verme ön plandadır. Dişilikle özdeşleşen şefkat, merhamet, nezaket, sadakat, sevgi dolu olmak baskındır (Sargut, 2001: 175). Sargut’un (1994) yaptığı çalışma da Hofstede’in Türk toplumu ile ilgili varsayımını desteklemektedir. Araştırmada dişilik ve erillikle ilgili olarak ilişkilendirilen 20 kavramdan oluşan anket üniversite öğrencilerine uygulanmıştır. Çalışma sonucunda görülmüştür ki hem kız hem de erkek öğrenciler, kadınsı değerleri erkeksi değerlerden çok daha üstün kabul etmektedirler (Sargut, 2001: 178-181).

Tüm bu alt boyutların dışında toplumların bireyci mi toplulukçu mu yapıda olduğu da girişimciliğin gelişebilmesi için önem arz etmektedir. Hofstede ve Bond, bireycilik ve toplumsal kültürü değişkenini, bireylerin grupla bütünleşme düzeyi olarak kabul ederler. Bazı toplumlarda bireyciliğin ön planda olduğu inançlar ve değerler daha baskınken bazı toplumlarda ise toplumsalculuğun ön planda olduğu inançlar ve değerler baskındır. Hangi değerlerin daha baskın olduğu ise, birey veya grupların tutum ve davranışlarını şekillendirmektedir (Hofstede, Bond, 1988). Hofstede’in bu çerçevede yapmış olduğu çalışmanın sonuçlarına göre Türkiye’de bireycilik eğilimleri toplumsalculuğa göre düşüktür. “Biz” bilinci hâkimken, bireyci kültürlerdeki “ben” bilinci daha az gelişmiştir. Grup ön planda

tutulurken, birey daha arka plandadır. En genel haliyle Batılı ülkelerde bireycilik daha baskınken, Doğulu ve Latin kökenli ülkelerde ortaklaşa davranışçı eğilimler daha baskındır (Kağıtçıbaşı, 2001). Bu durum girişimciliğin gelişim seyrini doğrudan etkiler. Bireylerin kişisel inisiyatif alma özgürlüklerinin sınırlı olduğu, bireysel girişimci değerlerinin ve faaliyetlerinin zayıf olduğu toplumlarda, bürokratik sistemin daha baskın olduğu bir yapı sergiler. Bu da toplumda girişimcilik kültürünün gelişmesinin önünde kültürel bir set işlevi görmektedir (Aytaç, 2006: 149). Bu açıdan bakıldığında Türkiye’de girişimciliğin gelişmesi bireyciliğin gelişmesine bağlıdır. Bireyciliğin gelişebilmesi ise mezo seviyede iki temel kurumun işleyişi ile doğrudan ilişkilidir: aile ve eğitim. Bu iki kurum ne kadar bireyi destekleyici ve demokratik yapı sergilerse, bireyler o denli hür iradeleri ile hareket edebilecekleri cesareti kendilerinde göreceklerdir.

Türkiye’de girişimciliğin kültürle olan ilişkisi bağlamında son olarak önemle ele alınması gereken nokta toplumsal cinsiyet algısıdır. Dünyanın birçok yerinde girişimcilik, kadın istihdamı için önemli bir alan olarak görülürken Türkiye’de kadın girişimcilerin oranı dünya ortalamasının çok gerisindedir. 2001 yılı “Global Entrepreneurship Monitor-Küresel Girişimcilik Raporu” (GEM) verilerine göre, şirket kuran kadın girişimcilerin oranı Meksika’da % 18,7, İrlanda’da % 12 ve ABD’de % 11,7 iken; Türkiye’de bu oran % 4,6’alara düşmektedir. TÜİK “Girişimcilik 2014” verilerine göre, işveren olarak çalışan kadın oranı %4,5’dir. “Hanehalkı İşgücü Anketi (2015)” verilerine göre işveren olarak çalışanlar içinde sadece %8’i kadındır (TÜİK, 2016). Türkiye’de kadın girişimciliğin dünya ortalamasının gerisinde kalması kadınların sahip oldukları kültürel, ekonomik ve sosyal sermaye sınırlılığı gibi birçok etmenle açıklanabilir. Ancak tüm bu sınırlılıkların yanısıra Türkiye’de kadına yönelik bakış ve kadının hane içi rollerle özdeşleştirilen kimliği, onu girişimcilik de dahil olmak üzere birçok alanda gerilerde bırakmaktadır. Bu durumu destekler nitelikte birtakım çalışmalar bulunmaktadır. Palaz ve Turgut (2008) çalışmasının sonuçları da bu yöndedir. Çalışmaya katılan girişimci kadınların %74’ü çocuk bakımı ve ev işlerinden kendilerini sorumlu görmekte, sadece %25 bu konularda dışardan destek alabilmektedir. Kutani (2003: 60 , Narin, Marşap ve Gürol, 2006: 71) in çalışması ise kadın girişimciliğin Türkiye’deki sınırlılıklarının kültürel boyutlarını ortaya koyar niteliktedir. Çalışmaya katılan kadın girişimciler erkek girişimlere nazaran daha çok sosyal desteğe ihtiyaç duyduklarını vurgulamışlardır. Yetim (2002:82)’in çalışması da bu çalışmalarla paralellik içindedir. Elde edilen bulgulara göre kadın girişimcilerin daha az özgüvene sahip olmaları sebebiyle daha az risk almakta ve daha çok temkinli davranmayı tercih etmektedirler. Çelebi (1993), Sallan (2016), Soysal (2010), Keskin (2014), Örümcü (2015) gibi birçok çalışma ortaya koymaktadır ki kadın girişimcilerin sahip oldukları sermayelerle ilgili sınırlılıklarının yanısıra yaşadıkları en önemli problem, toplumsal cinsiyetleri ile ilgili rol beklentilerini yerine getirme konusunda duydukları toplumsal baskı ve bu baskıyı içselleştirmiş olmalarıdır. Bu yönde kadınları girişimcilik bakımından sınırlandıran diğer önemli etmen de kadınların, Türkiye’de erkeklere nazaran daha hane içinde, daha edilgen şekilde yetiştirilmeleridir. Tüm bu etmenler, kadın işgücü

için önemli bir istihdam alanı olabilecek girişimciliğin yeterli şekilde gelişmemesine neden olmaktadır. Bu noktada Türkiye’de eğitim ve aile kurumlarının girişimciliği nasıl etkilediğinin tartışılması tamamlayıcı nitelikte olacaktır. Aile, eğitim, ekonomi ve siyaset kurumları çevresel etmenler içinde ele alınmıştır.

C. Türkiye’de Girişimciliği Etkileyen Çevresel Etmenler

Girişimciliği etkileyen çevresel faktörler aile, eğitim ve ekonomi temel başlıkları altında ele alınmış, bu etmenlerin girişimciliği ne yönde etkiledikleri sorgulanmıştır. Aile, eğitim, ekonomi gibi toplumsal kurumların girişimcilik üzerindeki etkisi Türkiye’deki toplumsal yapı ve temel kurumları da anlamak açısından işlevsel olacaktır.

a) Türkiye’de Ailenin Kurumunun Girişimciliğin Gelişimi Üzerine Etkisi

Aile, sosyalizasyon süreci ile çocuklara toplumsal değerlerin aktarıldığı ilk ve en temel kurumdur. Bu süreçte kültürel değerler, toplumda kabul gören ve görmeyen temel kodlar çocuklara öğretilir. Toplumsal değerlerin daha geleneksel ve ataerkin olduğu yapılar içinde yetişen çocuklar daha kolektif değerlerle sosyalle olurlar. Aytaç (2006:150)’e göre tutucu toplumlar, bireylere neyi yapıp neyi yapmayacaklarını söylerler ve bu durum çocuğun hayal kurmasını sınırlandırır. Doğu toplumlarında (Türkiye, Japonya, Endonezya vb.) ailelerin, çocuklarını sıkı bir denetim altında tutmaları ve geleneksel değerlerin ağır basması, onları kişilik gelişimi açısından girişimciliğin oluşmasını sınırlandırmaktadır. Aile yapısı ve girişimcilik arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır:

Phalet ve Claeys (1993 akt Kagitçıbaşı 2000) Belçika ve Türk toplumunu karşılaştırdıkları çalışmalarında Türkiye’deki gençlerinin aileye ve topluma karşı daha bağlı olduğunu ve kendini gerçekleştirme ihtiyacı ile sadakati bütün gördükleri sonucuna ulaşmışlardır (Aytaç, 2006: 150). Ailenin yapısı kadar ailenin sosyo ekonomik gücü ve aile içinde girişimci başka üyelerin bulunup bulunmadığı da girişimciliği etkilemektedir. Arslan (2002) ve Özler vd. (2017) üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri üzerine yaptığı çalışmada aile geliri ve ebeveynlerin eğitim seviyesi daha yüksek olan bireylerin girişimcilik eğiliminin ve kendi işini kurma isteğinin daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Birol, Tuncay ve Kaya (2014: 250) ise yaptıkları çalışmada farklı sektörlerden girişimcilerin %35’ten fazlasının mevcut işyerlerini ailelerinden devraldığını saptamışlardır. Özdemir ve Mazgal (2012: 101)’in çalışmaları da benzer sonuçlara sahiptir. Araştırmalarına göre, ailede girişimcilerin olması bireylere girişimcilik konusunda cesaret vermektedir. Çünkü bireyler ailelerindeki girişimcileri rol modeli olarak almakta ve kariyerlerine girişimci olarak devam etmek için çaba sarf etmektedirler. Çelik, İnce ve Bozyiğit (2014: 122) de üniversite öğrencileriyle gerçekleştirdikleri çalışmada ailenin etkisine vurgu yapmaktadırlar. Ailesinde girişimci bireyler olan öğrenciler kendisini daha girişimci bir kişilikte görmekte ve yaşamlarının sonraki dönemlerinde girişimci olma niyeti taşımaktadır. Türkiye’de girişimci sayısı ortalamanın altında olduğundan çocuklara ailelerin bu yönde bırakacağı miras da sınırlı olmaktadır.

b) Türkiye’de Eğitim Kurumunun Girişimcilik Üzerine Etkisi

Girişimciliğin doğuştan gelen özelliklerden çok sonradan de geliştirilebileceği yönündeki araştırmalar, girişimcilik ve eğitim arasındaki ilişkiye dikkatleri çekmiştir. Bu ilişki iki yönlü düşünülebilir. Öncelikli olarak sosyalizasyonun ikinci önemli basamağı olan eğitim kurumunun bireyin özgür gelişimine ve bireyselliğine ne kadar katkı sağlar nitelikte olduğudur. İkinci boyutu ise girişimcilik özelinde eğitim sisteminin farklı basamaklarında ne türden eğitimlerin verildiğidir. Bu durumun farkına varan ABD ve Avrupa ülkeleri gibi gelişmiş ülkelerde girişimcilik üniversitelerde ders olarak verilmektedir. Girişimcilik eğitimi yaşam boyu öğrenme modeli olarak kabul eden Girişimcilik Eğitim Konsorsiyumu, her yaştan bireye girişimcilik derslerinin verilmesini temel hedef olarak görmektedir (Bozkurt, 2011: 20).

Girişimcilik eğitimi, ilk olarak Japonya Kobe Üniversitesi’nde 1938 yılında başlamış, ABD ise ilk girişimcilik dersleri Harvard Bussines Schooh’da 1947 yılında verilmiştir. Özellikle 1980’li yıllardan itibaren girişimcilik dersleri birçok ülkede yaygın olarak okul dersi olarak verilmeye başlanmıştır (Bozkurt, 2011: 38). Türkiye’de de girişimcilik üniversitelerde ders olarak okutulmaya başlamış, mezun olabilmek için dersi almak zorunlu kabul edilmektedir. Bu durum girişimciliğin YÖK nezinde desteklendiğini bir göstergesi niteliğindedir. Türkiye’de ilk girişimcilik derslerini veren üniversiteler Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, Özyeğin Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Marmara Üniversitesi’dir (Yüceol, 2018). Üniversitelerdeki programlar değerlendirildiğinde iktisadi ve idari bilimler fakültelerinin işletme bölümleriyle meslek yüksekokullarında yer alan işletmecilik programları, içeriklerinde girişimcilik derslerine daha fazla ağırlık vermektedirler. Girişimcilik derslerinin kapsamı çerçevesinde girişimcinin kişilik özellikleri, girişimcilikte başarı ve başarısızlık faktörleri, küçük işletmelerin güçlü ve zayıf yönleri, ekonomik ve sosyal sisteme katkıları, sorunlar ve çözüm yolları ile iş planı hazırlama konularına yer verilmektedir (Karadeniz ve Özdemir, 2011: 275). Türkiye’de girişimcilik eğitimi üniversite dışı kurumlarca da verilmektedir.

KOSGEB’in Genel Girişimcilik Eğitimi, KOSGEB’in Genç Girişimci Geliştirme Programı, Üniversitelerin Araştırma ve Uygulama Merkezi Olarak Girişimcilik Eğitimi, TEGEV (Teknolojik Eğitimi Geliştirme Vakfı), Genç Başarı Eğitim Vakfı bu kurumlar arasındadır. Bu eğitim kurumları yaygın eğitim ile farkı sosyo demografik özelliklere sahip bireylere ulaşmaktadırlar. Girişimcilik niyetini oluşturmak, geliştirmek ve yaygınlaştırmak üzerine uygulamalı ya da teorik dersleri vermektedirler (Sönmez ve Toksoy, 2014).

Küresel ölçekte girişimcilik faaliyetlerinin en yoğun olduğu ilk on ülke arasında ABD, Kanada, Avustralya, Danimarka, İsveç, Tayvan, İzlanda, İsviçre, Birleşik Krallık, Fransa yer almaktadır (GEM, 2016). Bu ülkelerin en temel özelliği, kapitalizmin tarihsel gelişimine paralel olarak bireycilik de hızlı gelişmiştir. Bu ülkelerin eğitim sistemlerinde ise girişimcilik dersleri ilköğretimden itibaren verilmektedir, teknolojik gelişmelere önem verilmekte ve desteklenmekte, bireysel hak ve özgürlüklere önem atfedilmektedir. Bunun yanı sıra Küresel

Girişimcilik Endeksi listesinde oldukça gerilerde olan Türkiye’deki eğitim sistemi daha ezberci nitelikte ve teoriktir. Bu yapıdaki bir eğitim sistemi ise sorun çözme odaklı, özgün ve yaratıcı düşünmeyi gerektiren girişimciliğin gelişimini sınırlayıcı etkide bulunmaktadır (Erdayı, 2009: 133). Bunun yanısıra Türkiye’de üniversitelerde girişimcilik dersleri verilirken lise, orta ve ilk okul düzeylerinde bu derslerin verilememesi girişimciliğin gelişimini olumsuz etkilemektedir. Özellikle dünya çapında girişimcilik eğitiminin yaşam boyu öğrenme modeli içinde ele alındığı ve küçük yaşlardan itibaren girişimcilik kültürünün aşılandığı düşünülürse bu durum girişimcilik niyeti oluşturma ve girişimcilik becerilerinin geliştirilmesi bağlamında Türkiye için çok büyük bir eksiklik (Erdayı, 2009: 133). Ayrıca Alparslan vd. (2017), çalışması da göstermektedir ki üniversitelerde bir dönemlik ders olarak verilen girişimcilik dersleri, öğrencilerin girişimcilik niyetleri üzerinde anlamlı bir fark yaratmamaktadır. Çünkü teorik eğitimler, bireylerin kendi potansiyellerini keşfetmeleri konusunda yetersiz kalmaktadır.

Türkiye’de girişimcilikle ilgili eğitim arasındaki ilişki, GEM’in 2016 Küresel Raporu’nun eğitimle ilgili olan kısmı aşağıdaki tablo üzerinden daha net okunabilir:

Tablo 2. Türkiye’de girişimcilik altyapısı göstergeleri

Girişimcilik Altyapısı Göstergeleri	Puan Durumu (1=En Yetersiz, 9=En Yeterli)
Hükümet Girişimcilik Programları	4.1
Okul Sürecinde Girişimcilik Eğitimi	2.2
Okul Sonrası Süreçte Girişimcilik Eğitimi	5.2

Türkiye’deki girişimcilik altyapısı göstergelerinden eğitimle ilgili olanlar, genel ortalamanın altındadır ve Türkiye’deki eğitimin girişimcilğe destek verecek yapıda olmadığı yönündedir. Özellikle okul sürecindeki eğitimde (2,2) ile oldukça düşük bir puana sahiptir. Ancak okul sonrası süreçte girişimcilik eğitimi (5,2) ortalamanın üzerinde bir puana sahip olması, umut vericidir. Özetle Öztürk (2016), Türkiye’de Eğitim Sistemi içinde girişimciliğin gelişimini sınırlandıran temel noktaları şöyle sıralamaktadır: girişimcilik eğitim programlarının kısıtlı oluşu, merkezi bir girişimci destek kuruluşu olan KOSGEB kaynaklarının yetersiz oluşu, girişimciye destek olacak kurumların az sayıda oluşu.

Tüm tartışılan noktalara ek olarak eğitim kurumunun Türkiye’de özgül koşullarının bireyselliğin gelişimini kısıtlayıcı nitelikte olması, ilköğretimden itibaren uygulamalı derslerin çok az sayıda olması, teknoloji erişimi konusunda her okulun yeterli şansa sahip olamaması, kız çocuklarının eğitime özellikle üniversite eğitimine erişimlerinin hala ciddi bir problem arz etmesinin sınırlayıcı bir etkiye neden olduğu söylenebilir.

c) Türkiye’de Ekonomi Kurumunun Girişimciliğin Gelişimi Üzerine Etkisi

Türkiye’de girişimcilik tarihi, iktisat tarihine paralel okunması gereken bir alandır. Kuşkusuz ki Türkiye’de girişimciliğin, Anglosakson ülkelerdeki ve Amerika’daki şekli ve hızıyla gelişme gösterememesinin nedenleri, mevcut ekonomik sistemlerle ilişkilendirilerek anlaşılabilir. Türkiye’de ekonomi kurumu ve girişimciliğin arasındaki ilişkiyi anlayabilmek için Osmanlı hatta Selçuklulardan alınan mirasa kadar gitmek gerekir. Bu çerçevede Türkiye’de

girişimciliğin kökleri, Türklerin Anadolu'ya yerleşmeleri ile başlayan süreç ve Selçuklu dönemindeki Ahilik teşkilatının kurulmasına kadar gider. Osmanlı Dönemi'ne gelindiğinde ise girişimcilik faaliyetler ağırlıklı olarak gayri Müslümler üzerinden ilerlemiştir. Özellikle Rum, Ermeni, Yahudi azınlıklar ve yabancı tüccarlara bazı haklar sağlanmış, Türkler ise daha çok askeriye, tarım hayvancılık gibi işlere yönlendirilmiştir. Bu durum Türklerin ticaretin dışında kalması ve kültürünün zayıflaması ile sonuçlanmıştır. Ticaret ve girişimciliğe dair Cumhuriyet Dönemine devrolan mirasın sınırlılığı, ekonomik düzenlemeler ve teşviklerle aşılmaya çalışılmış, birçok girişim atılımı Cumhuriyet döneminde başarılmıştır (Durukan, 2007). Buna rağmen devlet uzun yıllar milli bir burjuvazi yaratmaya çalışmış, bu alandaki girişimleri kendi üstlenmiştir.

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanının hemen ardından ekonomi, Osmanlı'dan devralınan miras ve savaşın yarattığı yıkım ile ele şekillenmiştir. Kuruluş yıllarında savaştan yeni çıkmış yorgun ve yıkık devlette birçok sektör zayıflamış ve bu durumu düzeltmek için iktisadi yönde de büyük çabalar sarf edilmiş, uğraşlar verilmiştir. Keynesyen yaklaşıma dayalı ekonomik modelde devletin müdahalesi benimsenmiş, bu süreçte sermayenin ve girişimci sınıfın yetersizliği devletin etkin rol oynaması ile aşılmaya çalışılmıştır (Çelik, 2016: 34). Bu yıllarda devletin yetersiz olan bu alanları desteklemek için uygulamaları olmuştur. 1927'de çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu ile bütün sanayi makinelerine ve araçlarına gümrük vergisi muafiyet getirilmesi, yerel vergilerin düşürülerek yerli üretim desteklenmesi bu çerçevede değerlendirilebilir.

1933 yılında hazırlanan 1. Beş Yıllık Sanayi Planı ile devletin doğrudan işletmeci rolü başlamış ve ülke genelinde planlı sanayileşme adımları atılmıştır. Bu süreçte ülkedeki yabancı şirketler satın alınıp millileştirilmiş ve gelirleri devlet ekonomisine aktarılmıştır (Çelik, 2016: 34). Lozan anlaşmasının getirdiği sınırlamaların 1929 yılında kalkmasıyla yerli üretim hız kazanmış, ihracat artmış ve dış ülkelere olan borçların büyük kısmı yapılan bu girişimler yardımıyla 1937'de kapatılmıştır (Arslan, 2019: 36).

1940 yıllar İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ve II. Dünya Savaşı'nın getirdiği zor şartlar etrafında şekillenmiştir. Uygulanması planlanan kalkınma planı, savaş sebebiyle sekteye uğramıştır. Ekonomi alanında yaşanan gelişmelere rağmen 1950'de plansız karma ekonomik sisteme geçilmek durumunda kalınmıştır. Öncelikli olarak 1947 yılında İktisadi Kalkınma Planı ile girişimcilerin özellikle tarım, demir-çelik, sulama, haberleşme, sanayi alanlarında ihtiyaç duyduğu güven ortamı sağlanmaya çalışılmıştır. İthal ikameci modelin yerine ihracat odaklı büyüme stratejisi uygulanmaya konmuş, ekonominin dışa açılarak dünya ekonomisiyle entegre olması hedeflenmiştir. Özel sektör devlet tarafından desteklenmiş özel sektörün yetemeyeceği yatırımları, devlet bizzat kendisi yapmaya yönelmiştir. 1951'de kurulan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, 1960 yılına kadar ithalat için girişimde bulunmak isteyen girişimcilere teşvik kredisi vererek destek sağlamıştır. Devlet, günümüzdeki birçok önemli şirketin kurulmasına öncülük etmiş ve dış ticarete bu şirketleri desteklemiştir. Sabancı ve

Sapmaz ailelerin kurduğu Güney Sanayi bu şirketlere örnek gösterilebilir (Börü, 2015: 225).

1950 sonrası ülkende yaşanan ekonomik ve politik istikrarsızlıklardan girişimcilik faaliyetleri de etkilenmiştir. Bun karşın aynı dönem siyasi istikrarın sağlanabildiği zamanlarda özel girişimin sanayideki payı %70'lere kadar çıkmıştır. Tasarruf yetersizliği nedeniyle devlet destekli kurulan girişimler, istikrarsız dönemlerinde yardımların kesilmesi veya azalmasına bağlı olarak kapanmak veya faaliyetlerini azaltmak durumunda kalmışlardır. 1954 yılından sonra dış ticarete dayalı sanayileşme politikası yerini ithal ikamesine bırakmış, bu modelde ise sanayileşmeye öncelik veren ve iç piyasa tüketimini merkeze alan bir ekonomi yürürlüğe girmiştir (Eroğlu, 2004: 45).

1963 yılında uygulamaya koyulan Planlı Kalkınma Planları ve Programları 'nda özel girişimcilğe özel bir önem verilmiştir. Küçük ve orta ölçekli işletmeler ve girişimler teşvik edilmiştir. Vehbi Koç'un yerli otomobili ürettiği Otosan tesisleri ve Siemens ile ortaklaşa kurduğu kablo fabrikası bu döneme ait önemli girişimlerdir. Ekonomik olarak bu dönem, tarımdan daha çok sanayiye önem atfedilen yıllardır. Ancak 1960-1980 yılları hem dünyada hem de Türkiye özelinde ekonomik ve siyasi önemli gerilimlerin yaşandığı bir dönemdir. Tüm bu gelişmeler ise ekonomi özelinde her tür girişimcilik faaliyetinde görece gerileme yaşanmasına neden olmuştur.

1960-1980 arasında geçen süreç, askeri darbeler, 2. Petrol krizine bağlı yaşanan ekonomik sıkıntılar nedeniyle girişimcilikte önemli bir gelişmelerin yaşanmadığı bir dönemi ifade eder. Ekonomik ve siyasi olarak güven ortamının sağlanamaması da yatırımları geriletmiştir (Çelik, 2016: 39).

Türkiye’de özel teşebbüs ve girişimcilik adına yaşanan en büyük kırılma kuşkusuz ki 24 Ocak Ekonomik Kararlarının alındığı 1980 yılıdır. Dünyadaki neo liberal dönüşümün bir uzantısı olarak düşünülmesi gereken bu süreç, devletin serbest piyasaya geçmesine dayanmaktadır. Bu açıdan hem batılı anlamda bir burjuva sınıfının ortaya çıkması hem de serbest teşebbüsün ilk defa gerçek anlamda devletin gölgesinden çıkıp, daha uluslararası sermayenin hükmüne girmesi bu dönemde gerçekleşmiştir. Bu sebepten ötürü 1980’li yıllar Türkiye’de girişimcilik adına yaşanacak her tür gelişme için bir milat niteliği taşımaktadır. Bu noktada önemle vurgulanması gereken nokta 1980 sonrası Türkiye’de girişimciliğin hız kazanması, dünyadaki gelişimlerden bağımsız düşünülemezdir. Batı’da girişimciliğin kökleri, Sanayi Devrimi ve daha öncesine kadar gitmekte de olsa, 1980 sonrasında neo liberalizmle birlikte tüm dünyanın yaşadığı ekonomik dönüşüm, girişimcilik adına dünya tarihindeki en önemli yol ayrımıdır. Bu anlamda sürecin dünyada ve Türkiye’deki arka planını, Türkiye’de neo liberal politikaların Laissez faire (bırakınız yapsınlar) anlayışının etkin hale gelmesiyle bireysel teşebbüsün desteklenmesi ve kamunun küçülmesi, kamu harcamalarının azaltılması, işsizliğin artması ve tüm bunlara çözüm arayışları birlikte oluşturmaktadır. Dünya makrodan mikroya, düşünsel anlamda moderniten post moderniteye, üretim ilişkileri bakımından fordizmden post fordizme, gündelik yaşam ve kültürel alan da kolektivitelerden bireyselciliğe doğru bir dönüşüm

geçirmiştir (Şahin, 2019:779). Bu durumun, Türkiye ekonomisine yansımaları ise 24 Ocak Kararları ile 1980 yılında resmen başlamıştır.

24 Ocak Ekonomik Kararları ve yeni ekonomik modele geçişle birlikte Türkiye'nin dış ticaret yapısı tamamen değişmiştir. 1980 öncesinde dışa açık olmayan bir strateji benimseyen devlet, 1980 sonrası dışa açılmaya başlamış, ithalat yerine ihracat odaklı sanayi politikası benimsemiştir (Uçan ve Koçak, 2014). 1989 yılında IMF'in ön gördüğü şekilde sermaye hareketleri ve döviz ticareti serbest bırakmıştır. Türkiye'de yaşayan herkese döviz alım satım işlemleri için serbestlik izni verilmiştir. İzin gereken ithal ürünlerinin kapsamı daraltılmış, 1990 yılına gelindiğinde ise ithalat ürünleri için izin uygulamaları tamamen yürürlükten kaldırılmıştır (Kurt ve Berber, 2004). 24 Ocak Ekonomik Kararları ile ithalat ve faiz oranları serbestleşmiş, yabancı sermaye teşvik edilmiş, sübvansiyonlar azaltılmış, Türk Lirası devalüe edilmiştir (Uludağ ve Erişah, 2003). Türk Lirasına %48 oranında uygulanan devalüasyon ile, ihracatı ve döviz gelirleri arttırılmıştır. Dış ticaret hacmi hızlanmış, ihracat ekonomik modelin merkezine alınmıştır. Günlük döviz kuru uygulamasına geçiş, vergi indirimleri, kredi teşvikleri, gümrük vergisi muafiyetleri, serbest bölgelerin kurulması gibi ekonomik uygulamalarla, Türkiye'nin rekabet gücünün arttırması ve girişimcilik adına yapılacak tüm faaliyetler için gerekli olan zemin oluşturulmuştur (Fırat, 2015). Bu uygulamalara bağlı olarak ithalat ihracata göre daha çok artmış, ihracat tarım alanından sanayi doğru kaymış, sanayi ürünlerinin hammaddesi ithal edilir hale gelmiştir (Köksal, 2016).

1980 sonrasındaki dönemde başlayan tüm bu ekonomik değişimler, girişimcilerin ve girişimciliğin teşvik edilmesine önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Yeni kurulan ve başarıya ulaşan girişim sayısı artmış, bu süreçte girişimcilik niyeti olumlu yönde etkilenmiştir. Yabancı sermaye girişini artması, ticaretin dışa açık hale gelmesi, günlük döviz kuruna geçiş ve serbest piyasa uygulamaları sonucunda yerli girişimciler küresel düşünmeye ve hareket etmeye başlamışlardır. Ayrıca bu süreçte yabancı girişimcilerle kurulan ortaklıklar, Türkiye'de girişimcilik kültürünün gelişmesine katkı sağlamıştır. Türkiye'de farklı illerde birçok özel girişim yürüten Anadolu Kaplanları bu durumun anlamlı bir örneğidir (Çelik, 2016: 40).

1990 döneminde de girişimcilik ile ilgili önemli gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle turizm ve tekstil gibi dış pazarlara açık sektörlerdeki önemli ölçüde büyüme yaşanmıştır (Fırat, 2015). 1994'te yaşanan ekonomik krize yönelik iyileştirmeler ve istikrarın sağlanması amacıyla alınan 5 Nisan Kararları ile döviz kuru yaklaşık üç kat artmıştır. 1995'te ise AB ile Türkiye arasında imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması ile taraf olan ülkeler arasında malların serbest dolaşımı sağlanmış, üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi uygulanması kararı alınmıştır. 1 Ocak 1995'te Gümrük Birliği anlaşmasının imzalanması ile gümrük tariflerinde indirim yapılmış ve dışa açıklık bağlamında önemli bir ilerleme sağlanmıştır. Bu gelişmeler girişimcilerin özellikle de KOBİ'lerin rekabet gücünü arttırmıştır (Saçık, 2009). Tüm bu uygulamalar, devlet tarafından özel sektör ve her türlü girişimcilik faaliyetini desteklemek adına yaşanan çabalar olarak

değerlendirilebilir. Birçoğu dönemin mevcut ekonomik konjonktürü çerçevesinde gelişmek durumunda da kalsa, özel teşebbüsün gelişmesi ve neo liberalizmin Türkiye’de yerleşmesi adına gerçekleştirilmiş adımlardır. 1980’li yıllar aynı zamanda Doğu Ülkeleri ve Türk Cumhuriyetleri başta olmak üzere dış ticaret trafiğinin arttığı yıllardır (Gül ve Kamacı, 2011: 81). Dönem itibarıyla Doğu Ülkeleri ve Türk Cumhuriyetleri ile ticaretin artması, Avrupa ile ticari ilişkiler bakımından yeteri kadar güçlü olmayan veya daha sınırlı imkânları sahip Türkiye’deki girişimciler için önemli bir fırsat olarak değerlendirilebilir.

Türkiye’nin neo liberal politikalar aracılığıyla dünya pazarlarına eklenmesi, girişimciliğin, Türkiye’de gelişmesi için gerekli olan zemini hazırlamıştır. Ancak dış etkilere bu denli açık hale gelmek, küresel ölçekteki ekonomik krizlerden doğrudan etkilenmeye de sebep olmuştur. Kuğu (2005)’nin belirttiği üzere ekonomik krizler, gelişen her türlü girişimcilik faaliyetinin gerilemesine neden olmaktadır. Bu açıdan ülkenin ekonomik istikrarının girişim faaliyetleri üzerindeki etkisi oldukça büyüktür. Dünya çapında yaşanan ekonomik krizlerin ve yerel krizlerin işsizliği arttırması, ekonomik istikrarsızlıklar ve belirsizlikler yaratması, girişimcilerin karşılaştığı zorlukları ve riskleri arttırmakta çoğu kez girişimcilerin fikirlerini hayata geçirmelerini ötelemektedir. Bu çerçevede Türkiye’de tekrarlayan ekonomik krizler, bireylerin yeni girişim yapabilmesi için gerekli olan risk alma durumunu olumsuz etkilemektedir. Ayrıca kriz dönemleri, döviz kurlarındaki iniş çıkışlar ve banka kredilerinin yüksekliği hem yeni girişimcilik faaliyetlerini hem de mevcutların sürekliliğini olumsuz etkilemektedir. Kendi işini kurma hedefi olanlar, risk almaktan korkmakta ve adım atma konusunda çekimser davranabilmektedirler (Kuğu, 2005).

Hepaktan (2008:162)’e göre Türkiye’de 1994, 2000, 2001 ve 2007’de yaşanan küresel ölçekli ekonomik krizler, girişimciliğin yavaşlamasına neden olmuştur. Örneğin 2008 yılındaki yaşanan küresel kriz, Türkiye’yi kredi ve bankalar, portföy yatırımı, dış ticaret ve yatırımcı tüketici davranışları gibi farklı alanları olumsuz etkilemiştir (Hepaktan ve Çınar, 2008: 162). KOBİ’ler 2015’teki toplam girişim sayısının %99,8’ini, istihdamın %74,2’sini, maaş ve ücretlerin %54,7’sini, katma değer üretiminin 52,8’ini oluşturmaktadır (Çelik, 2016: 42).

2010 sonrasında Türkiye’de girişimciliğin boyutları, TÜİK Girişimcilik İstatistikleri üzerinden de okunabilir. TÜİK Girişimcilik İstatistiklerine göre 2013 yılında, toplam istihdam içerisinde işveren olarak görev alan çalışanların oranı %4,6’dır, aynı oran 2014 yılında %4,5’dir. Bu oran gelişmiş ülkelerdeki oranların oldukça gerisindedir. Özellikle 1980 sonrası devlet ve uluslararası birçok kuruluş tarafından Türkiye’de girişimciliğin geliştirilmesi adına gerçekleştirilen birçok destekleyici faaliyet yetersiz kalmıştır. 2015’ gelindiğinde ise KOBİ’ler toplam girişim sayısının %99,8’ini, istihdamın %74,2’sini, maaş ve ücretlerin %54,7’sini, katma değer üretiminin 52,8’ini oluşturur hale gelmiştir (Çelik, 2016: 42). Türkiye, Küresel Girişimcilik Endeksi Raporu (2016)’nin verilerine göre ise Türkiye dünyada gerçekleştirilen girişimcilik faaliyetleri sıralamasında 132 ülke arasında 28. sırada bulunmaktadır. Bu rapora göre Türkiye, en yüksek puanı “Yüksek Gelişme Potansiyeli” kriterinden, ikinci en yüksek puanı “Risk Sermayesi ve Ürün

İnovasyonu” kriteri üzerinden almıştır. En düşük puan ise, “Fırsata Dayanan Şirketlerin Kurulması” kriterinden gelmiştir (GEI, 2016). GEM 2016 raporlarına göre Türkiye’deki girişimcilik altyapısı göstergelerinden fiziksel altyapının (6,5) en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Ekonomik altyapı göstergeleri genel olarak ortalamaya yakın ve az da olsa ortalamanın üzerindedir. İç pazar dinamikleri (5,8), ticari ve hukuki altyapı (5,1) yer almaktadır. Diğer bütün gösterge puanlarının dünya ortalamasının altında olması Türkiye’de girişimciliği çok daha fazla olarak desteklenmesi gereken bir alan olduğu yönünde yorumlanabilir. Bu noktada önemle vurgulanması gereken nokta her ne kadar 1980 sonrasında Türkiye’de girişimciliği desteklemek adına yoğun bir çaba da gösterilse Türkiye’nin Osmanlı’dan günümüze politik ve ekonomik olarak sahip olduğu deneyim, liberalizmin ve dolayısıyla serbest teşebbüsün Türkiye’deki gelişimi sınırlandırır niteliktedir.

En genel şekilde özetlenecek olunursa, Öztürk (2016), günümüzde Türkiye’deki girişimcilik potansiyelinin ortaya çıkmasını sınırlandıran ekonomik ve finansal altyapı sorunlarını, yolsuzluk ve bürokratik engeller rekabet gücü açısından yetersizlik, ekonomik istikrarsızlık ve belirsizlik, her boyuta şirketi etkileyen finansman sorunları, risk sermaye sektörünün eksikliği, devlet tarafından sağlanan AR-GE desteğinin eksikliği şeklinde kategorize etmiştir.

SONUÇ

Girişimcilik tüm dünyada ve Türkiye’de 1980 sonrası hızlı gelişme gösteren, sosyal bilimler literatürü içinde de önemli bir yer teşkil etmeye başlayan önemli bir alandır. Girişimciliği birçok açıdan değerli kılan en önemli nokta dünyanın 1980 sonrası girdiği neo liberalleşme sürecidir. Bu süreçte devlet de dahil olmak üzere tüm kolektiviteler çözülürken bireyselleşmenin önü açılmıştır. Öte taraftan Keynesyen dönemin sosyal refah devletinin özel teşebbüs lehine bozulması, uluslararası şirketlerin ve örgütlerin sistemi içinde etkin hale gelmeleri, bireyleri her türlü uygulama karşısında savunmasız bırakmıştır. Devletin küçülmesi ve istihdam oranlarındaki daralma, yoksullukla bireysel ve hanesel stratejilerle baş etme zorunluluğu karşısında girişimcilik bir çıkış yolu olarak görülmüştür. Girişimciliğin desteklenmesi, neo liberal politikaların özel teşebbüsü destekleyen mantığı ile de birebir örtüşmektedir. Bu yazıdan uluslararası kuruluşlar, STK’ların destek programları ile desteklenmiştir. Özellikle genç işsizliği, kadın istihdamı gibi sorunlu alanlar için bir çözüm olarak görülmüştür. Konjonktürel olarak girişimciliğin, desteklenmesi her ülkede aynı hızla gelişmesi ile sonuçlanmamaktadır. 24 Ocak Kararları ile dünya pazarlarına ve neo liberal politikalara eklenene Türkiye’de girişimcilik dünya ortalamasının oldukça altında kalmaktadır. Bu durum, bize çalışmanın da temel problemini oluşturan Türkiye’de girişimciliği sınırlandıran yapısal ve Türkiye’ye özgü etmenlerin yeniden düşünülmesini gerekli kılmaktadır. Ancak bu etmenler, demografik, kültürel ve çevresel olmak üzere genel başlıklar altında toplanabilecek aileden eğitime ekonomiden kültürel yapıya birçok ögeyi içine alan girift bir yapı sergilemektedir. Hazırlanmış olan bu çalışma tüm bu etmenleri, Türkiye özelinde sorgulamış, tarihsel bir bağlam içine yerleştirmeye çalışmıştır. Böylesi bir yöntemle temel

girişimciliği sınırlandıran temel sorun alanlarının ortaya konması amaçlanmıştır. Bu alanların deşifre edilmesi, bu yönde geliştirilebilecek sosyal politika açısından son derece önemlidir.

Literatür taramasına dayanan çalışma sonucunda elde edilen en anlamlı bulgu, Türkiye’de girişimciliğin gelişimini sınırlandıran etmenlerin kökleri Osmanlı toplum yapısına kadar gitmektedir. O dönem mevcut olan ekonomik ve siyasal sistem, kapitalizmin e burjuva sınıfının Avrupa’dakinden daha geç gelişmesine sebep olmuştur. Savaş sonrası yorgun bir ekonomiyi devralarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde ise özel teşebbüs uzun yıllar devlet destekli devam etmek durumunda kalmıştır. Bunların yanısıra Türkiye’de aile, eğitim gibi temel kurumların bireyselliğin gelişmesini sınırlandıran yapısı benzet etkiye girişimcilik özelinde de neden olmuştur.

Sonuç olarak görülmektedir ki salt programsal desteklerden ziyade Türkiye’de aile, eğitim gibi kurumların bireyselliğin gelişebilmesine olanak verecek şekilde yeniden düzenlenmesi şarttır. Ayrıca kadını özel alan ile sınırlı gören toplumsal cinsiyetçi anlayışın aşılması için gerekli politikalar oluşturulmalıdır. Özellikle kadın ve genç nüfusun genel nüfus içindeki oranları düşünüldüğünde, bu iki grubu içine alacak sosyal politikaların geliştirilmesi hem genel refahın hem de girişimciliğin geliştirilmesi açısından oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

- Açma, B. (2007). Girişimcilik Kavramı ve Ortaya Çıkışı. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Alparşlan, A.M. Taş, M.A. ve Yastioğlu, S. (2017). Girişimcilik Niyeti Eğitimle Mi Artar Yoksa Kültürel Değerlerle Mi Açıklanır? Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 9(21): 148-161.
- Akhter, R., & Sumi, F. (2014). Socio-Cultural Factors Influences Entrepreneurial Activities: A Study on Bangladesh. Journal of Business and Management, 1-10.
- Alparşlan, A.M. Taş, M.A. ve Yastioğlu, S. (2017). Girişimcilik Niyeti Eğitimle Mi Artar Yoksa Kültürel Değerlerle Mi Açıklanır? Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 9(21): 148-161.
- Aracıoğlu, B. Demirhan, D. Tatarlar, C. D. ve Zalluhoğlu, A. E. (2016). Tüm Boyutlarıyla Girişimcilik. İstanbul: Hümanist Kitap Yayıncılık.
- Arşlan, K. (2002). Üniversiteli Gençlerde Mesleki Tercihler Ve Girişimcilik Eğilimleri. Doğu Üniversitesi Dergisi. 6: 1-11.
- Aşkın, A. Nehir, S. ve Vural, S.Ö. (2011). Tarihsel Süreçte Girişimcilik Kavramı ve Gelişimi. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi. 6(2): 55-72.
- Aytaç, Ö. (2006). Girişimcilik: Sosyo-Kültürel Bir Perspektif. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 15: 139-160.
- Biröl, Y.E. Tuncay, M. ve Kaya, H. İ. (2014). İktisadi Gelişme Açısından Girişimcilik Kültürü: Sivas, Tokat ve Amasya İllerinde Bir Uygulama. 9(2): 233-252.
- Bozkurt, Ö. (2011). Dünyada ve Türkiye’de Girişimcilik Eğitimi: Başarılı Girişimciler ve Öğretim Üyelerinden Öneriler. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Börü, D. (2015). Girişimcilik Eğilimi-Marmara Üniversitesi İşletme Bölümü Üzerine Bir Araştırma. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 35 (12): 225-226.
- Candan, H. (2011). Osmanlı’dan Günümüze Türk Topraklarında Girişimcilik Serüvenine Dair Bir Değerlendirme. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 1(2): 157-174.
- Çelebi, N. (1993), Kadın Girişimciliğini Özendirme ve Destekleme Konusunda Politikalar, Kadın Girişimciliği Özendirme ve Destekleme Paneli, Devlet Bakanlığı Kadın ve Sosyal

- Hizmetler Müsteşarlığı, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Eğitim Serisi Yayın no:74, Ankara
- Çelik, A., İnce, M. ve Bozyiğit, S. (2014). Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Niyetlerini Etkileyen Ailesel Faktörleri Belirlemeye Yönelik Bir Çalışma. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 7(3): 113-124.
- Çelik, M. ve Dağ, M. (2017). Kapitalist İktisadi Düşüncenin Geçirdiği Dönüşümler Üzerine Bir Değerlendirme. Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi. 2(3): 50-70
- Çetindamar, D. (2002). Türkiye’de Girişimcilik. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- Çöğür, İ. (2016). İktisadi Doktrinlerde Geçmişten Günümüze Girişimciliğin Önemi. Selçuk Ün. Sos. Bil. Ens. Der, 65-80.
- Demirez, M. (2006). Girişimciliğin Tarihçesi. www.girisimciliknetwork.gen.tr, (15.04.2019).
- Doğru C. (2008). Osmanlı Toplumunda Kapitalist-Girişimci Sınıfın ve İnsan Tipinin Oluşumunu Engelleyen Faktörler. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 11(1): 75-91.
- Durak, İ. (2011). Girişimciliği Etkileyen Çevresel Faktörlerle İlgili Girişimcilerin Tutumları: Bir Alan Araştırması. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yönetim Bilimleri Dergisi. 9(2): 194-213.
- Emre, S. (2007). Girişimcilik Kültürü: Hofstede’in Kültür Boyutlarının Malatya Uygulaması, (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi)
- Erday, A.U. (2009). Dünyada Genç İşsizliği Sorununun Çözümüne Yönelik Ulusal Politikalar ve Türkiye, Çalışma ve Toplum. 3: 133-162.
- Erdem, F. (2001). “Girişimcilerin Risk Alma Eilimi ve Belirsizliğe Tolerans İlişkisine Kültürel Yaklaşım”. Akdeniz ..B.F Dergisi (2). 43-61.
- Erkek, S. ve Karagöz, H. (2009). Kadının İş Hayatındaki Yeri ve Karşılaştıkları Sorunlar. Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları
- Eroğlu, N. (2004). Türkiye’de İktisat Politikalarının Gelişimi (1923-2003). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Ersoy, H. (2010). Kültürel Çevrenin Girişimcilik Tercihine Etkisi, Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi. 2(1): 71-77.
- Eryılmaz, İ. (2019). Sosyal Güç, Lider-Üye Etkileşimi ve İş Tatmini İlişkisinde Politik Yetinin Düzenleyici Rolü: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 33(1), 373-393
- Etçi, H. ve Karagöl, V. (2018). Türkiye’de İstihdam ve İşsizlik: 2000-2018. Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 7(14), 58-75.
- GEM, (2010). “Executive Report”. <http://www.gemconsortium.org/download/1299426307780/GEM%20GLOBAL%20REPORT%202010rev.pdf>, (05.04.2019).
- GEM, (2014). 2013-2014 Verileriyle Türkiye’de ve Bölgelerinde Girişimcilik. (Ed. Doç. Dr. Esra Karadeniz). TEB ve KOSGEB Başkanlığı.
- GEM, (2016). Global Entrepreneurship Monitor Global Report. <https://gemconsortium.org/report/49812>, (05.04.2019).
- Gül, E. ve Kamacı, A. (2012). Dış Ticaretin Büyüme Üzerine Etkileri: Bir Panel Veri Analizi. Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi. 4(3): 81-91.
- Gümüşoğlu ve Karaoz, (2014). Tarihsel Süreçte Girişimcilik: Muğla Örneği. Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi. 3(1): 97-116.
- Güney, S. ve Çetin, A. (2003). Kültürün Girişimciliğe Etkisi ve Türkiye’de Girişimcilik Kültürü. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 21(1): 189-210.
- Hepaktan, E. ve Çınar, S. (2011). Mali Krizler ve Son Mali Krizin (2008) Reel Sektöre Etkileri. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 30: 155.
- Hisrich, R. D. and Peters, M. P. (1998). Entrepreneurship. United States: The McGraw– Hill Book Co.
- Hofstede, G. (1980). Culture’s Consequences: International Differences in Work-Related Values. Newbury Park: Sage Publications, Inc
- Hofstede, G. (1983). “National Cultures in Four Dimensions. A Research-Based Theory Of Cultural Differences Among Nations”. International Studies of Management & Organization, 13(12).46-74

- Hofstede, G. & Bond, M. (1988). The Confucius connection: From cultural roots to economic growth. *Organizational Dynamics*, 16, 4-21.
- Işık, N. Göktaş, N. ve Kılınc, E.C. (2011). İktisadi Büyümede Girişimciliğin Rolü. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. 6(1): 148-178.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2001). *Development of Self and Competence in Cultural Context*. Second Edition. NIAS, Wassenaar
- Keskin, Gülümser, A. Kadir KOŞAN ve Ziya AYIK. (2009), “Bölgesel Gelişme Aracı Olarak KOBİ’ler ve İhracat Sorunları”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (2), s. 279-290.
- Köksal, Melike (2016) “İthalat, İhracat ve Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Uygulaması”, *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(31), ss. 145-161.
- Kurt, S. ve Berber, M. (2004). Türkiye’de Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2(22): 60.
- Kutanis, R. Ö. (2003), “Girişimcilikte Cinsiyet Faktörü: Kadın Girişimciler”, 11. Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı, Afyon.
- Mc Larty, R. (2005). Entrepreneurship among Graduates: Towards A Measured Response. *The Journal of Management Development*. 24(3): 1-10.
- Narin, M., A. Marşar ve M.A. Gürol (2006), “Global Kadın Girişimciliğinin Maksimizasyonunu Hedefleme: Uluslararası Arenada Örgütlenme ve Ağ Oluşturma”, *Gazi*
- Okutan, E.ve Balaban, Ö. (2014). Kültürel Yapının Girişimcilik Eğilimine Etkisi. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 8-26
- Örümçü, Ayşe Nur. (2015), *Girişimci Kadınların Başarı ve Güçlenme Öykülerinin Toplumsal Cinsiyet Analizi: Batı Akdeniz Örneği*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Özakpınar, Y. (1999). *Kültür Değişmeleri ve Batılılaşma Meselesi*. İstanbul: Ötügen Yayınları.
- Özar, Ş. (2005). *GAP Bölgesinde Kadın Girişimciliği*, Ankara: GAP-GİDEM Yayınları.
- Özdemir, Ö. ve Karadeniz, E. E., 2011, “Investigating the Factors Affecting Total Entrepreneurial Activities in Turkey”, *METU Studies in Development*, 38, (December), 275- 290.
- Özdemir, Y. ve Mazgal, S. (2012). Bir Kariyer Tercih Olarak Girişimcilikte Dışsal Faktörlerin Etkisi: Sakarya Örneği. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. 7(1): 87-102.
- Özgüven, A. (1992). *İktisadi Düşünceler- Doktrinler ve Teoriler*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özler, N.D.E. Giderler, C., Baran, H. (2017). “Özyeterlilik ve Kontrol Odağının Bireylerin Girişimcilik Niyeti Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma”. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*. 736-746.
- Öztürk, A.O. (2012). *Kamu Örgütlerinde Girişimcilik. İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*. 14(4): 15 –169.
- Palaz, S. ve Turgut, P. (2009). “Kadın Girişimcilerin Kişisel ve İş Yaşamına İlişkin Özellikleri, Motivasyonları Ve Beklentileri Üzerine Bir Araştırma: Bandırma Örneği.” *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 4(1): 99-115.
- Saçık, S.Y. (2009). *Dış Ticaret Politikası ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Teorik Açından Bir İnceleme*. *KMU İİBF Dergisi*. 11(16): 171.
- Sallan Gül, S. ve Altındal, Y. (2016). Türkiye’de Kadın Girişimciliğinin Serüveni: Başarı Mümkün Mü?. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 21(4): 1361-1377.
- Sargut, A. S. (1994). *Bireycilik ve Ortaklaşa Davranış İkileminde Yönetim ve Örgüt Kuramları*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 49(1), 321-332.
- Sargut, A.S. (2001). *Kültürlerarası Farklılaşma ve Yönetim*. Ankara: İmge
- SOYSAL, Abdullah. (2010), “Kadın Girişimcilerin Özellikleri, Karşılaştıkları Sorunlar ve İş Kuracak Kadınlara Öneriler: Kahramanmaraş İlinde Bir Araştırma”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İBF Dergisi*, Nisan, 5 (1), ss. 71- 95.
- Sönmez, A. ve Toksoy, A. (2014). Türkiye’de Girişimcilik ve Türk Girişimci Profili Üzerine Bir Analiz. *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 21(2): 41-58.

- Şahin, H. (2019) Türkiye’de Kadın Girişimciliğinin Önündeki Engeller Üzerine Yapısal Bir Çalışma, Yeni Nesil Girişimcilik ve Ekonomi, editörler Mustafa Miynat, Tuncer Özdil, Ekin Kitapevi, Bursa
- Şeşen, H. (2010). Öncülleri ve Sonuçları ile İç Girişimcilik: Savunma Sanayinde Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi, KHO Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- TÜİK (2011). İstatistiklerle Türkiye 2011, www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?İstab_id=5, (17.04.2019).
- TÜİK (2015) Girişimcilik Verileri <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?jsessionid=mn4vhddhTCc3Xb4IMLGYT6R4KG5xh2Qyns66JMq7MSGGqSD2rK23!-501374302?id=24870>, (26. 07. 2020)
- TÜİK (2019). İstatistiklerle Kadın, <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30707>, (15.06.2019).
- TÜİK (2020) Nüfus Projeksiyonları, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30567> (26.07.2020)
- Uçan, O. ve Koçak, E. (2014). Türkiye’de Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki. Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi. 7(2): 51-60.
- Uludağ, İ. ve Erişah, A. (2003). Türkiye Ekonomisi Teori, Politika, Uygulama. İstanbul: Der Yayınları.
- Yetim, Nalan ve Ercan TATLIDİL. (2004), Social and Cultural Dynamics of Women Entrepreneurs: The Case of Small and Medium Size Clothing Enterprises in Adana and Mersin, Turkey, EIMENA, pp. 491-507.
- Yüceol, N. (2018). Girişimcilik Eğitimi Alan Kişilerin Girişimci Kişilik Özellikleri ve Girişimcilik Eğilimi Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

SUMMARY

Entrepreneurship dates back to ancient times. In the 21st century, the fact that information society and technological developments became effective led to emergence of new businesses and employment areas (Çetindamar, 2002: 35). All these developments allowed entrepreneurship to be an essential field all over the world. These developments undoubtedly influenced all countries in a similar way. The fact that the countries were influenced from this process and developments became within the framework of unique dynamics and socio-economic heritage of the countries. Development of entrepreneurship and factors affecting this process in Turkey are also considered in this regard. The dynamics which will determine development context of entrepreneurship and direct further entrepreneurship activities in Turkey make sense within their own context. The main purpose of this study prepared for this reason is to evaluate factors which may affect the development of entrepreneurship in Turkey in terms of socio-economic and historical aspects, to address limitations in this sense and to analyse filed which are required to be strengthened. For this purpose, this study primarily discusses the development of entrepreneurship in Turkey, then analyses it through three main fields which are demographic, cultural and environmental factors affecting the entrepreneurship. It was aimed to theoretically contribute to the literature of entrepreneurship along with method on which this study focused within historical context and available social structure.

The most important event that makes entrepreneurship valuable in many ways is the neo-liberalization which started in the world following 1980. During this process, while all collectivities including the state were dissolving, individualism came to forefront. On the other hand, the deterioration of social

welfare state of the Keynesian period in favour of private enterprise thus international companies and organisations became effective within the system left individuals vulnerable to all kinds of practices. Entrepreneurship was seen as a way out in the face of downsizing of the state and shrinking of employment rates and the obligation to cope with poverty with individual and household strategies. The promotion of entrepreneurship also coincides with the logic of neo-liberal policies supporting the private enterprise. International organizations are supported by support programs of NGOs by means of this article. It was seen as a solution especially for problematic areas such as youth employment and women employment. Cyclically, the promotion of entrepreneurship cannot result in the same rapid development in every country. Along with the 24th January 1980 Decisions and inclusion in world markets and neo-liberal policies, the entrepreneurship in Turkey remains well below the global average. This makes us need to reconsider structural and unique factors specific to Turkey limiting entrepreneurship in Turkey which also constitutes the problem of this study. However, these factors exhibit a complicated structure including various factors which can be grouped under general headings, demographic, cultural and environmental and also family, education and culture. This study questioned all these factors for Turkey and tried to place them in a historical context. Along with such a method, it was aimed to address main problematic areas limiting basic entrepreneurship. Unveiling these areas is quite significant in terms of social policies in this line.

The most significant finding as a result of the study based on the literature review is that factors limiting the entrepreneurship in Turkey dates back to social structure of the Ottoman Empire. Available economic and political system in those times caused capitalism and middle-class to develop later than in Europe. In the Republic of Turkey, established after the war by taking over a tired economy, the private enterprise had to continue in a state-sponsored way for many years. Besides, basic institutions in Turkey such as family and education which have a structure limiting the individualism had a similar influence on the entrepreneurship.

Consequently, it is seen that institutions such as family and education in Turkey should be reorganized in a way allowing the individualism to develop rather than only programmatic supports. Moreover, necessary policies should be created in order to overcome social sexist understanding specific to women. Considering especially rates of women and young people within the general population, development of social policies which will cover these two groups is quite important in terms of developing both general welfare and also the entrepreneurship.